

Система принципів фінансового планування на підприємствах аграрної сфери

В.П. Мартиненко, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Т.М. Молчан, аспірант кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті представлено систему принципів фінансового планування, яка розроблена на підставі аналізу специфіки організації діяльності підприємств аграрної сфери.

Ключові слова: методологія фінансового планування, ресурси, кредитомісткість, державна підтримка, аграрна сфера, управління.

В статье представлена система принципов финансового планирования, которая разработана, базируясь на анализе специфики организации деятельности предприятий аграрной сферы.

Ключевые слова: методология финансового планирования, ресурсы, кредитоемкость, государственная поддержка, аграрная сфера, управление.

The system of principles of financial planning are shown in the article, based on the analysis of specificity of organization of activity on the enterprises of the agriculture's field.

Keywords: methodology of financial planning, resources, governmental support, agriculture, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зкінця XX століття одним із орієнтирів подальшого розвитку людства стала адаптація до проблем глобального характеру. Серед ряду проблем центральне місце посідають проблеми глобального потепління, голоду та продовольчої безпеки, які тісно взаємопов'язані між собою. За даними ООН, за останні 30 років об'єм світових запасів агропродовольства зменшувався і у 2008 році досяг найменших показників. Усі ознаки продовольчої кризи спостерігаються в країнах Азії, Африки та Латинської Америки. [1] В розвинутих країнах продовольча безпека розглядається як важлива умова соціальної та політичної стабільності та економічної незалежності країни. Для уникнення продовольчої кризи та нівелювання впливу глобального потепління на сільське господарство кожній країні необхідно використовувати здобутки економічно розвинених країн, спираючись власний досвід в аграрній сфері.

Природний потенціал України, що включає кліматичні умо-

ви, земельні та людські ресурси, дає можливість виробляти великі об'єми агропродовольства. Так, площа сільськогосподарських угідь України становить 22% від площі всіх угідь у 27 країн членів Європейського Союзу. З розрахунку на одного жителя України припадає 0,8 га сільськогосподарських угідь, у тому числі 0,65 га ріллі. Найбільш поширеними ґрунтами в Україні є чорноземи, які становлять 60% загальної площі. Вітчизняний агрохарчовий комплекс вносить значний вклад у економіку України: його частка у ВВП країни перевищує вклад будівельної галузі в 4,2 разів, виробництва машин і устаткування у 3,5 разів, стільки ж металургії і металообробки. Вклад агрохарчового сектора у ВВП майже рівнозначний вкладу таких вагомих галузей промисловості, як металургійна, машинобудівна, електроенергетика, будівна, разом взятих [2].

Проте урожайність сільськогосподарських культур, а й, отже, і валовий збір в Україні залишаються найнижчим. Так під землі сільськогосподарсько-

го призначення в Україні зайнято в 3 рази більше ніж в Франції та Німеччині, а валовий збір озимої пшениці в Україні становить лише 79% валового збору Німеччини, що показано в **таб.1**.

Беручи до уваги вищезазначені дані, при ефективному використанні всіх виробничих ресурсів можна використати весь виробничий потенціал України у сфері виробництва продовольчих ресурсів і стати лідером серед країн експортерів тим самим укріпивши свої позиції на геополітичній мапі світу та попередивши продовольчу кризу.

Проте для реалізації даної задачі потрібне ефективне управління економікою, яке повинно починатися з правильного здійснення менеджменту на мікрорівні. Однією з основних функцій менеджменту є планування.

Планування – це процес виконання цілей і шляхів їхнього досягнення. Невід'ємною складовою планування на підприємстві є фінансове планування, яке являє собою один з напрямків «процесу планування» і включається до основних функцій менеджменту на підприємствах.

Таблиця 1.

Валовий збір озимої пшениці та площі сільськогосподарського призначення в країнах ЄС та України, 2006р.-2009р.

Країна	Землі сільськогосподарського призначення (середнє значення за 2006-2009 рр.), 1000 га	Валове виробництво озимої пшениці, (середнє значення за 2006-2009 рр.), тонн	Збір озимої пшениці тонн (середнє значення за 2006-2009 рр.), 1000 га
Болгарія	3173	3301880	1126,82
Чеська Республіка	3209	4108685	1280,36
Данія	2332	4801600	2174,09
Фінляндія	2235	788850	352,95
Франція	18517	36366425	1963,95
Німеччина	11904	23608725	1983,26
Греція	2058	1794135	871,79
Італія	7780	23546085	3026,49
Іспанія	12193	5849035	479,70
Швеція	2694	2178075	808,49
Україна	32452	18670777	575,34

Дані: www.faostat.org

Воно пов'язано саме з визначенням джерел створення і напрямків використання фінансових ресурсів на підприємстві, чи структурній одиниці суб'єкта господарювання. Фінансове планування також включає процеси пов'язані з реалізацією планів за окремими видами діяльності підприємства.

Сьогодні *фінансове планування* вимагає використання нових принципів організації, особливо в аграрній сфері. Його зміст та форми мають бути суттєво змінені у зв'язку з новими економічними умовами та соціальними орієнтирами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним та методологічним проблемам розробки методології фінансового планування присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Поддєрьогін А.М., Кірейцев Г.Г., Поліщук О.В., Оніщенко С.В., Славюк Р.А., Романовський М.В., Бочаров В.В., Фрийдман П.

Проте, не зважаючи на велику кількість робіт щодо принципів організації фінансового планування, не розроблено системи принципів, які б відображали специфічність фінансового планування на підприємствах аграр-

ної сфери. Саме це зумовлює необхідність комплексного обґрунтування особливостей функціонування підприємств сільськогосподарства та розроблення системи принципів фінансового планування, що і визначає актуальність теми дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Розробка системи принципів фінансового планування на підприємствах аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методологія фінансового планування включає в себе організацію планування фінансів, що будується на визначених принципах. Доречно відмітити, що принцип – це певне правило, сформульоване на основі пізнання законів чи закономірностей чинити саме так. Принципи планування визначають характер та зміст планової діяльності економічної організації. Правильне дотримання принципів планування надає можливість ефективної роботи підприємства та зменшує можливість від'ємних результатів планування.

Система принципів фінансового планування для аграрних підприємств являє собою три рівні принципів: принципи методів фінансового плануван-

ня, принципи фінансового планування для всіх підприємств та принципи фінансового планування на підприємствах аграрної галузі.

Фінансова діяльність підприємств може бути організована трьома методами, а саме : комерційний розрахунок, неприбуткова діяльність і кошторисне фінансування. Відмінність між окремими методами полягає у схемі організації фінансової діяльності, тобто у встановленні взаємозалежностей між фінансовими ресурсами і джерелами їх формування, доходами, витратами і фінансовими результатами.

Не зважаючи на те, яким саме методом організації сформовано фінансову діяльність на підприємстві, на кожному з них відбувається процес фінансового планування.

Організація фінансового планування може бути ефективною тільки тоді, коли в неї будуть закладені науково обґрунтовані принципи. У науковій літературі немає єдиного підходу щодо визначення принципів фінансового планування.

Беручи до уваги власні дослідження з вищезгаданих принципів методів організації фінансової діяльності підприємств, можна виділити наступні принципи фінансового планування

– принцип комплексного підходу, принцип оптимального використання фінансових ресурсів, принцип єдності, принцип наукового обґрунтування планів, безперервність, стабільність, цільова спрямованість, принцип самостійності, принцип безперервності, принцип оптимальності використання застосованих ресурсів, принцип збалансованості, адекватність системи планування умовам діяльності об'єктів господарювання.

Якщо розглядати саме підприємства аграрної сфери, то при розробленні системи планування треба враховувати специфічні ознаки даних суб'єктів господарювання, на підставі яких сформовані специфічні принципи фінансового планування. Серед них можна розглянути принцип іммобільності ресурсів, принцип використання чотирьох ресурсів, принцип ризику і невизначеності, принцип державної підтримки, принцип невідповідності робочого часу та періоду виробництва, принцип кредитомісткості, принцип специфічності процесу управління.

Принцип іммобільності пов'язаний з такою специфічною ознакою сільського господарства як відносна іммобільність ресурсів, яка є бар'єром на шляху перерозподілу їх (крім трудових ресурсів) із сільського господарства в промисловість та інші галузі. А це означає, що дана галузь не бере безпосередньої участі у формуванні середньої норми прибутку між галузями. Теоретично можна уявити, що при зменшенні доходів у сільському господарстві, яке може мати місце в дійсності через зниження цін внаслідок зростання пропозиції сільськогосподарської продукції, фермери в пошуках бізнесу з більшою часткою прибутку перерозподіляють свої ресурси на користь інших виробництв.

В результаті пропозиція сільськогосподарської продукції зменшиться щодо попиту, отже, зростуть ціни на неї, а з ними - і

доходи сільських товаровиробників, урівноважуючись з розміром доходів інших галузей.

Проте в реальному житті такого перерозподілу ресурсів не відбувається, за винятком істотного відтоку сільського населення в промисловість і сферу послуг, що має місце в усіх розвинутих країнах. Причина цього полягає в тому, що людські ресурси на селі хоч і скорочуються, але земельні ділянки, якими вони володіли або на яких вони працювали, не будучи їх власниками, продовжують залишатися в сільськогосподарському обороті. На них і далі виробляється сільськогосподарська продукція, що вимагає від товаровиробників достатньої кількості основного та оборотного капіталу. Це заважає його перетіканню в інші галузі. Більше того, для забезпечення ефективності виробництва в умовах конкуренції сільські товаровиробники повинні здійснювати інвестиції з урахуванням фактичних масштабів землекористування. В цьому саме і виявляється іммобільність ресурсів сільського господарства. Завдяки цьому, а також впровадженню у виробництво досягнень НТП, пропозиція сільськогосподарської продукції зростатиме. Тому логічно сподіватися, що в таких умовах ціни на сільськогосподарську продукцію і доходи сільських товаровиробників матимуть тенденцію до зниження.

Принцип використання чотирьох ресурсів полягає в тому, що на відміну від промисловості до процесу сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси - основні й оборотні засоби, жива праця і такий важливий основний засіб як земля, причому земля в сільському господарстві є головним засобом виробництва, тоді як в інших галузях (крім добувної) вона є лише просторовим базисом. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує ряд специфічних проблем,

пов'язаних із збереженням і підвищенням родючості ґрунту.

Принцип ризику і невизначеності полягає в тому, що аграрні підприємства працюють в умовах ризику і невизначеності. В процесі планування потрібно враховувати низку можливих явищ, які не розглядаються в інших галузях. В сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається з природними (біологічними) процесами. Сільськогосподарська продукція виробляється за допомогою живих організмів (рослин, тварин, мікроорганізмів), які часто функціонують як засоби виробництва. Оскільки ці живі організми розвиваються за біологічними законами, то це і зумовлює залежність процесу відтворення в сільському господарстві від природних факторів, що, в свою чергу, вимагає всебічного врахування їх і глибоких знань агробіологічної науки, та ризиків які пов'язані з форс мажорними природними обставинами (посухами, повеннями, градом тощо).

Принцип державної підтримки полягає в тому, що завдяки своїй специфіці аграрні підприємства для успішного фінансування потребують державної підтримки, тому основним фінансовим залученим ресурсом є державні кошти. Причиною цього є те, що сільськогосподарське виробництво здійснюється в різних ґрунтово-кліматичних умовах - добрих, середніх і поганих, що безпосередньо позначається на результатах господарської діяльності підприємств і має наслідком (за інших однакових умов) істотну диференціацію рівня їх економічного розвитку. Підприємства, що працюють у відносно гірших природних умовах, менш конкурентоспроможні, мають вищу вірогідність банкрутства. В умовах ринку ціновий фактор не може бути тим важелем, який забезпечував би таким підприємствам відносно благополуччя і зменшував ризик збанкрутувати.

ЕКОНОМІКА & УПРАВЛІННЯ

Тому виникає потреба в державній підтримці таких сільськогосподарських підприємств за допомогою позацінових економічних важелів.

Велике значення у фінансовому плануванні на аграрному підприємстві надається принципу невідповідності робочого часу і періоду виробництва, адже періодом, який вибирається за час планування може бути використаний лише період виробництва, в кінці якого будуть наявні результати роботи. У сільському господарстві робочий період (час безпосереднього використання живої і уречевленої праці) не збігається з періодом виробництва (час від початку виробництва до одержання готової продукції). У результаті такого незбігу виникає сезонність виробництва, яка виявляється в нерівномірному, переривчастому використанні робочої сили і засобів виробництва, в нерівномірному надходженні продукції і доходів протягом року. Це вимагає розробки заходів щодо пом'якшення сезонності і врахування цього фактора при виборі спеціалізації підприємства. Крім того, така залежність від природних умов викликає необхідність створювати на аграрних підприємствах значні страхові резерви насіння, кормів на випадок неврожаю, спричиненого форс-мажорними обставинами - посухою, градобоем, повеннями тощо.

Сільське господарство - це кредитомістка галузь, яка не може нормально розвиватися без залучення зі сторони (банків, інших кредитних установ) додаткових фінансових ресурсів, насамперед у формі короткострокових кредитів, для здійснення поточних платежів з метою забезпечення операційної діяльності, тому при складанні фінансових планів менеджер повинен керуватися принципом кредитомісткості, який включає особливу вимогу до залучення кредитів при визначенні залучених коштів. Так як в сільському

господарстві, як уже зазначалося, існує великий сезонний розрив між вкладенням оборотного капіталу й отриманням доходів, тому аграрні підприємства повинні мати значні суми коштів для покриття сезонних витрат. Тримати спеціально на такі цілі власні кошти тривалий час економічно невиправдано. Значно ефективніше мінімальні виробничі запаси і кошти в розрахунках формувати за рахунок власних джерел, а понад цього - позичкових, тобто за рахунок кредитів.

Сільське господарство є менш інвестиційно привабливою галуззю порівняно з рядом інших галузей народного господарства. Це спричинено тривалим періодом виробництва сільськогосподарської продукції, який продовжується нерідко більше року і характеризується поступовим наростанням вкладень від початку виробництва до його завершення й одночасним вивільненням коштів у кінці виробництва при одержанні готової продукції. Потенційні інвестори спрямовують свій капітал насамперед у ті виробництва, де має місце швидкий кругообіг коштів, а отже, де можна отримати і швидко віддачу від його інвестування. За цією характеристикою, як бачимо, сільське господарство є менш привабливою галуззю. Якщо взяти до уваги ще й існування підвищеного ризику недоодержання готової продукції в очікуваному обсязі через незалежні від виробника обставини - несприятливі природно-кліматичні умови, то стає зрозумілим, чому ця особливість сільського господарства не є тимчасовою, а органічно притаманна йому і проявляється лише з різною інтенсивністю залежно від стану розвитку галузі й окремих аграрних підприємств та кон'юнктури на ринку інвестицій.

Принцип специфічності процесу управління пов'язаний із специфікою сільськогосподарського виробництва в тому, що при плануванні діяльності всього підприємства аграрної сфери потрібно враховувати те, що

планування розроблюється в аграрних підприємствах для декількох товарних галузей, які істотно відрізняються технологією та організацією виробництва, розсосередженістю працівників по великій території, великою площею і складністю управлінських рішень. Оперативні розпорядження зумовлюються необхідністю докладання додаткових зусиль для організації збереження власного та орендованого майна, вирощеного врожаю, потребою залучення сезонної робочої сили в періоди збігу сільськогосподарських робіт і труднощами управління нею в складі тимчасових організаційних ланок. Відповідно, фінансове планування пов'язано з оптимізацією використання робочого часу з метою своєчасного виконання працівниками важливих технологічних операцій у стислі (оптимальні) агротехнічні строки. Крім того, при фінансовому плануванні потрібно враховувати галузеву структуру підприємства, яка виражається у тому, що значна частка продукції даної галузі не набуває товарної форми, а використовується в наступних циклах виробництва.

Таким чином визначені принципи можна представити у системі принципів фінансового планування, яку показано на **рис.1**.

ВИСНОВКИ

Отже, не зважаючи на метод організації фінансової діяльності, підприємствам аграрної сфери варто застосовувати запропоновані принципи фінансового планування, оскільки вони повністю відображають усю особливість даної галузі. Варто відмітити, що вищезгадані принципи фінансового планування можна використовувати для адаптації діяльності аграрних підприємств до зовнішнього та внутрішнього середовища організації з метою максимізації використання виробничого потенціалу як на підприємстві, так і в сільському господарстві України в цілому.

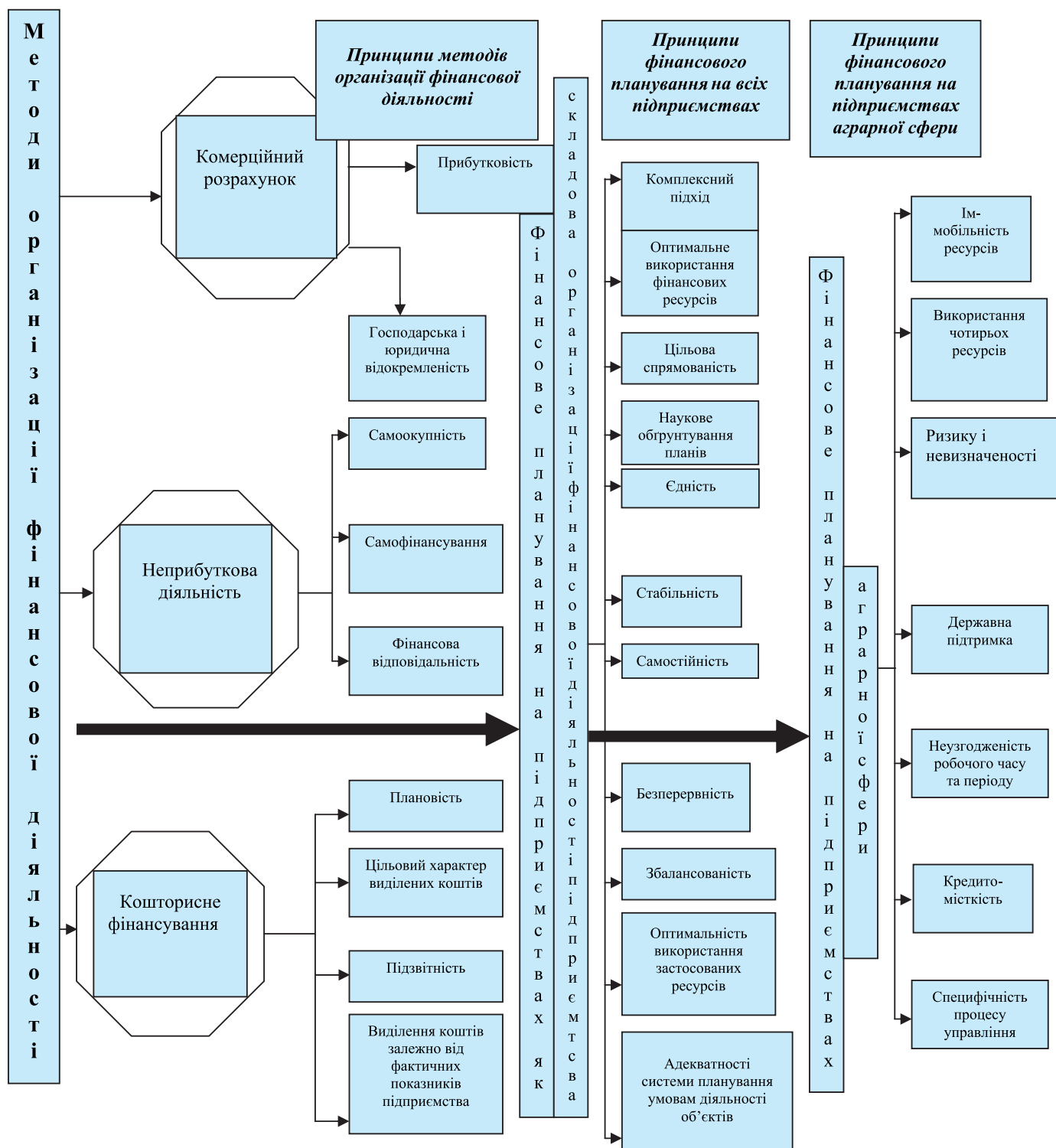

Рис.1. Система принципів фінансового планування на підприємствах аграрної сфери

Список використаних джерел:

1. Василенко Ю.В. Зовнішня торгівля України: чинники, моделі, тенденції/Ю.В. Василенко, Д.Ю. Василенко.-К.-2007.

2. Глобальне потепління і наслідки для України. Режим доступу до статті: www.epochtimes.com.ua/articles/view/2/6753.html.

3. База даних ФАО. Режим доступу до ресурсу: www.faostat.org

4. Лихачева О.Н. Финансовое планирование на предприятии: Учеб. –практ. пособие / О.Н. Лихачева –М. : Проспект, 2003.- 263с.

5. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ.2000
Рецензент: Є.В. Калюга, д.е.н., проф.

Рецензент: Є.В. Калюга, д.е.н., проф.